

ZNAČI LI ODLAZAK BERLUSCONIJEVE ADMINISTRACIJE POČETAK DUGO OČEKIVANE REFORME ILI PRODUBLJIVANJE DUGOGODIŠNJE KRIZE?

PREMIJERE
MEĐUNARODNA
SCENA
ONI KOJI
DOLAZE...
AKTUALNOSTI
DRUGA
STRANA
VOX
HISTRIONIS
IZ POVIJESTI
TEORIJA
NOVE KNJIGE
DRAME

Talijansko kazalište, koje svoje korijene vuče duboko u grčkoj, latinskoj i renesansnoj kulturi, oduvijek se temeljilo na organizaciji i regulama putujućih družina i taj je sustav organizacije u velikoj mjeri zadržalo i do danas. Nakon dugih stoljeća egzistiranja u formi *a'lla compagnia*, tek je novi val blagostanja nakon Drugoga svjetskoga rata inicirao osnivanje stalnih kazališnih kuća sa stalnim ansamblima i javnim financiranjem (*teatri stabili*) od kojih je nekadašnji europski div, **Strehlerov Piccolo Teatro** osnovan kao prvi u nizu mnogih (u svibnju 1947.). Danas se pak govori o umiranju te, po mnogima, najveće inovacije talijanskog kazališta u prošlom stoljeću: svi nedostaci u organizaciji i estetici takvih teatar, koji desetljećima čine kralježnicu talijanske kazališne produkcije, u posljednjih su nekoliko godina (čitaj za vladavine Silvia Berlusconi) iznjedrili na vidjelo sve negativnosti šezdesetogodišnjeg nasljeđa u kojem je moćna državna administracija desetljećima, a u skladu s različitim normama i dekretima, dijelila subvencije šakom i kapom.

Kazališna aktivnost u Italiji danas je regulirana *Dekretom Ministarstva kulture* izdanim prije 13 godina (travanj 1985.), nadopunjenim 1998. i posljednji put

Napisana na kineskom, riječ "kriza"

sastavljena je od dvaju znakova.

Prvi znači opasnost, drugi priliku.

John F. Kennedy

prošle godine¹, koji u samo 24 članka određuje kriterije i način funkcioniranja i financiranja *javnih stalnih kazališta (Teatri stabili ad iniziativa pubblica)*, *privatnih stalnih kazališta (Teatri stabili ad iniziativa privata)*, *trupa (compagnie teatrali)* i posebno *inovativnih kazališta (Teatri stabili di innovazione)*, *festivala*,² *instituta*,³ *fundacija* i *škola*.

Da bismo shvatili barem neke od razloga teške krize koja potresa talijansko kazalište moramo predočiti brojke koje nisu male i koje će zaprepastiti kako prosječnoga hrvatskog konzumenta kulture tako i domaćega poreznog obveznika: u nedostatku nacionalnog kazališta⁴ koje zbog brojnih povijesno-kulturalnih pa i političkih razloga u Italiji nikada nije imao uvjete za stvaranje i egzistiranje, Ministarstvo kulture Italije sudjeluje u sufinanciranju više stotina kazališnih institucija i drugih subjekata. Država financira čak 13 opernih instituta i fundacija, 24 operna kazališta, 12 koncertnih institucija i 224 razne glazbene udruge. Što se plesnog teatra tiče, u Italiji ne postoji nijedna stalna plesna institucija osim onih koje su inkorporirane u operna kazališta. Zato postoji čak 59 plesnih trupa koje dobivaju sredstva iz proračuna Ministarstva kulture. Što se tiče dramskih kaza-

---

lišta, danas egzistira čak 14 javnih stalnih kazališta, 12 privatnih stalnih kazališta, 27 stalnih eksperimentalnih centara (za odrasle i za djecu i mladež) i čak 182 kazališne trupe. Svi oni imaju šansu nastupiti na čak stotinjak festivala širom Italije, od kojih većina ima ljetno trajanje, i svi su oni, suprotno politici većine drugih europskih država, sufinancirani u manjoj ili većoj mjeri, a sukladno kriterijima koje nameće spomenuti *decreto* – državnim sredstvima.

Za mnoge od njih upravo je nedostatak zakona (koji se u gotovo redovitim razmacima obećava od 1947.⁵) ključni nedostatak u upravljanju teatrima jer je sva financijska i druga davanja u ime države preuzeo niz agencija na čelu s moćnima AGIS-om (*Associazione Generale Italiana dello Spettacolo*) i FUS-om (*Fondo Unico dello Spettacolo*) koje pod ministarskom supervizijom dijele sredstva kazalištima širom Italije te time nad njima imaju i jaku političku kontrolu. Takav sustav nužno podržava postojeće kaotično stanje u kojem ključna mjesta zauzimaju moćnici iz navedenih agencija, a koji po jednom od vodećih talijanskih kazališnih kritičara **Olivieru Ponte di Pinu** moraju već jednom, za dobro nacije i njezina kazališnog identiteta, biti lišeni svake moći.

Upravo zato, danas su mnogi gore nabrojani subjekti kazališne aktivnosti, a najviše *teatri stabili*, doslovce pred krahom, a kako stvari stoje, nekima prijeti i zatvaranje: *Stabilni, ali nepokretni* naslov je teksta poznate kazališne praktičarke i teoretičarke, pritom i ljevičarke **Mimme Galline** koja je u kazališnom časopisu *Hystrio* još prije dvije godine objavila dosje o propasti kazališnog sustava u Italiji za Berlusconijeve vladavine i u kojem za sve nedaće nacionalne kazališne katastrofe ponajviše optužuje, uz poznata negativna nasljeđa iz prošlosti, upravo desničarsku politiku Silvia Berlusconija. Kazališni sustav postao je, po njezinu mišljenju, upravo zato blokiran, neinventivan u produkcijskom i u distribucijskom smislu, a time i u estetskom, te se našao u defenzivnom položaju koji ga neće opskrbiti novom publikom, nego ga vodi u gubitak stare! Pritom, kada i dođu nove, mlade snage željne eksperimenta i noviteta, ubrzo bivaju odbijene od moćnika iz AGISa i FUS-a te tako

ostaju gotovo bez ikakve šanse za daljnji umjetnički život.

Kritičar, esejist i agilni društveni aktivist Oliviero Ponte di Pino ide i dalje od svoje prijateljice i istomišljenice Mimme Galline, nazivajući stanje u talijanskom kazalištu endemskom krizom katastrofalnih razmjera koja je posljedica prvenstveno financijskih rezova što ih po naredbama svemoćnog Silvia sustavno, širom zemlje provodi omrznuti, ali moćni *Fondo Unico dello Spettacolo (FUS)*, produžena ruka vladajućih koji svojom financijskom samovoljom nimalo ne pridonosi stvaranju onog po Ponte di Pinu nužnog zaokreta: *nove publike za kazalište i novog kazališta za publiku*.⁶ No, paradoksalno je to što je po mnogima jedino živo i inovativno talijansko kazalište ono koje najzapaženije uspjehe postiže uglavnom izvan granica svoje zemlje, u kazališnim središtima širom svijeta i Europe, ono za koje Europa odavno predstavlja jedinstven stvaralački prostor. To je prije svega *La Compagnia Pippo Delbono* (koja se predstavila i našoj publici na prošlogodišnjem Festivalu svjetskog kazališta predstavom *Il Silencio*), potom ikonoklastička trupa **Romea Castelluccija** *La Societas Raffaello Sanzio* (nastupila na Eurokazu čak četiri puta, a kojoj se subvencija drastično smanjuje iz godine u godinu), plesna trupa iz Sienne *Motus* (nastupila u svibnju na sarajevskom *Teatarfestu*) i neizostavni redatelj **Gioglio Barberio Corsetti** koji djeluje (uostalom kao i našijenac **Paolo Magelli**) gotovo sasvim izvan granica svoje zemlje.

Među najžešćim kritičarima Silvija Berlusconija, kojeg nerijetko naziva *šansonijerom* (jer još uvijek piše neke od najbanalnijih i najbedastijih stihova za estradu) i *najmoćnijim impresarijem* Italije, jest **Dario Fo**, znameniti dramatičar – satiričar, redatelj, glumac, scenograf, kompozitor i laureat Nobelove nagrade (1997.). Ta moralna vertikala talijanskog kazališta sukobljava se konstantno s Berlusconiem, a najveći skandal dogodio se 2003., nakon premijere Foova komada *L'anomalo bicefalo*, koja je izazvala očekivano primitivnu reakciju premijera koji se prepoznao u naslovnom liku "neobičnog dvoglavca". Zauzvrat, onaj zvanični, berlusconijevski zlopanmećci Milano – u kojem taj neprikosnoveni svjetski

kazališni autoritet i djeluje već 50 godina i u kojem je stvarao niz nezaboravnih kazališno-političkih događaja – taj Milano nije ni na koji način obilježio njegov nedavni 80. rođendan! “Radim kao i Shakespeare – napadam svog kralja!” izjavio je, izazvavši ovacije, u svom stilu na nedavnoj tribini u Milanu taj mladi osamdesetogodišnjak, simbol neslomljivosti talijanskoga renesansnog duha.

A što je to kazalištu učinio “kralj” Berlusconi? Prošle, 2005. godine, njegova je administracija drastično smanjila sve dotacije u kulturi. Za razliku od npr. Francuske, koja samo za kinematografiju odvaja 536 milijuna eura, Italija i za filmsku i za kazališnu i za koncertnu djelatnost izdvaja ukupno 377 milijuna, što je poprilično smanjena svota u odnosu na 500 milijuna u 2004.

Intendanti nastoje na sve načine štedjeti, ali na skupoj umjetnosti kao što je npr. opera, tako popularna u Italiji, ne može se štedjeti na fiksnim troškovima jer bez njih nema produkcije na onom nivou na koji su navikli Talijani i drugi zaljubljenici koji pohode Italiju sa svih strana svijeta upravo zbog opere, tog po mnogima, uz nacionalnu kuhinju i modu, zaštitnog znaka Italije.

Gotovo trideset kazališnih i glazbenih institucija Italije nalazi se danas pred krahom: najpoznatije ime među njima jest obnovljena milanska Scala čija nova uprava u drugoj sezoni svoga mandata čini sve da zadrži obećani program, uvodeći pritom rigoroznu štednju, uz velike napore da uz tridesetak milijuna državne subvencije (prije čak 49 mil.) zadrži produkciju na uobičajenoj umjetničkoj razini koju očekuje brojna publika Scale, ali i da smanji zabrinjavajuće visok deficit od šest milijuna eura.

Još je veći gubitak slavno napuljsko operno kazalište *San Carlo* (gotovo 7 mil. eura) čiji intendant **Gioacchino Lanza Tomasi** tvrdi da je njegov teatar uoči 270. obljetnice pred zatvaranjem, ne promijeni li vlast financijsku politiku. Nešto manje gubitke izrazile su i druge poznate operne kuće: *Carlo Felice* iz Genove čiji je intendant **Gennaro Di Benedetto** uz dug od 4,6 mil. eura s razlogom proglasio izvanredno stanje tražeći radikalne reforme koje će “obraniti umjetnički kredibilitet nacije”, potom *Opera di Bologna* koja duguje 4,5 mil. eura, *Teatro Opera di Roma* s 3, 6 mil. eura duga, torinski *Teatro Regio* s 2,9 mil. eura duga a tek nedavno otvoreno, na-

kon dugogodišnje restauracije, *Teatro La Fenice* iz Venecije u dvije sezone nakupilo je čak 3 mil. eura deficita!

Prvi korak za većinu očajnih kazališnih uprava uvijek je redukcija programa (uostalom, nešto slično događa se ove sezone i u našem nacionalnom hramu, ali razlozi su sasvim drugačije prirode), što prevedeno na naški ne znači ništa drugo doli nesustavno reduciranje troškova produkcija, što dovodi do smanjenja broja premijera.⁷ Pritom se ide na sigurno pa je svaki rizik smanjen na minimum: na repertoar se postavljaju “sigurni” naslovi koji ne “iritiraju niti iznenađuju svojim pitanjima”⁸ i koji time jamče dovoljan broj repriza te tako glavninu repertoara čine klasici i njihov školski način produciranja, parakinematografske forme toliko omiljene u Italiji i sveprisutni šareni mjuzikli.

Ipak, znamo da skidanje predstava u besparici ne pomaže puno: u svim subvencioniranim kazalištima svijeta na umjetničku produkciju otpada “samo” 20 – 25% proračuna pa vladajuća administracija nemilosrdno preporuča smanjivanje zaposlenika, što svi intendanti, pritisnuti moćnim sindikatima, jednoglasno odbijaju ujedinjavajući se protiv moćnih FUS-a i AGIS-a, apelirajući na sustavne i duboke reforme.

Intendant Scale, Francuz Stephane Lissner, nakon godine dana na čelu najvećega opernog kazališta na svijetu diči se zapaženim rezultatima, no prošlog mjeseca uputio je, vidljivo zabrinut, apel svim Scalinim abonentima, tražeći od njih privatnu potporu za financijski posrnuloga milanskog diva.

Lissner opetovano i otvoreno navodi razloge koji su većinu velikih opernih kuća u Italiji doveli pred financijski slom i koje svi golubovi u obližnjoj *Galeriji Vittorio Emanuele* pjevaju uglas, zaboravivši pritom da su mjere vlade i omrznutog ministra Roca Butiglionea u njegovu kazalištu pokrenule brojne reakcije, čak i štrajk glada na koji su se, pod prijetnjom otkaza, odlučili neki članovi Scale u studenom prošle godine.

Iako je intendant Lissner polučio odlične rezultate i na umjetničkom i na produkcijskom planu u svojoj prvoj godini na čelu najpoznatije svjetske operne kuće, u pismu koji je u formi apela uputio svim abonentima i te kako se može iščitati resigniranost tog upornog Francuza. Godinu dana prošlo je od burnog odlaska dugogodišnjeg intendanta Carla Fontane, koji je odstupio nakon

---

otvorenog sukoba s Riccardom Mutijem, umjetničkim ravnateljem, s moćnim sindikatom Scale te čak i samim Berlusconiem (kojeg je optužio da želi uništiti dugostoljetnu autonomiju Scale očuvane čak i u doba Mussolinija!). Ubrzo su nastupila, po mnogima, ako ne bolja, onda mirnija vremena: angažiran je kao gostujući umjetnički ravnatelj (nakon 19 godina "vladavine" Riccarda Mutija koji je i sam morao odstupiti nekoliko tjedana nakon Fontane zbog sukoba s vlastitim orkestrom) svjetski poznat dirigent **Daniel Barenboim**, donedavni dugogodišnji ravnatelj *Orchestra u Chicagu* i doživotni glazbeni ravnatelj *Staatsopere* u Berlinu. On će dirigitirati u proljeće sljedeće godine Verdijev *Requiem* koji će se upriličiti u spomen pedesete obljetnice smrti Artura Toscaninija, ali i Wagnerovim *Tristanom i Izoldom* čija je premijera zakazana u prosincu 2007. u režiji glasovitoga francuskog redatelja Patricea Cheraua. Maestro je poznat i po svom društvenom angažmanu – osnovao je znameniti *Western-Eastern Diwan Orchestra* u kojem zajedno muziciraju Izraelci, Palestinci, Egipćani, Sirijci, Libanonci... U svakom slučaju, bolje dane ne mogu osjetiti odmah svi od 720⁹ članova toga glasovitog kazališta: troškovi produkcije i dalje rastu i pred intendantom Lissnerom je težak posao. Za razliku od većine opernih kazališta svijeta koja su sufinancirana do čak 90%, Scala od države dobiva 41% svog proračuna, ostalih 59% sama zarađuje ili dobiva od brojnih sponzora i fundacija (20%).

Lissner je povećao abonamente za 12% (sada ih je sveukupno čak 12843), povećao je prihod za gotovo milijun eura i uveo posjećeni program *Nedjelja u Scali* koji daje mogućnost ulaska u milanski hram umjetnosti onima pličeg džepa – za cijenu jedne ulaznice odrasla osoba može dovesti na predstavu i jedno dijete. No, sve to nije bilo dovoljno da se odobrovolji Berlusconijsva administracija koja je posljednju godinu mandata provela u sustavnom rezanju državnih dotacija, tražeći oštre kadrovske mjere u kazalištima cijele Italije.

Svim kazalištima na proračunu smanjena je, dakle, državna dotacija za 19%, što znači da su u odnosu na razdoblje od prije jednog desetljeća brojna talijanska kazališta koje sufinancira Država ostala uskraćena za 30% dotacije, što po Di Pinu i nije realna cifra jer su, po njegovoj računici, kazališta s državnom subvencijom u posljednjem desetljeću u stvari ostala bez 50% državnih

sredstava. Na taj način ostavljeni su na milost i nemilost lokalnih struktura i rijetkih sponzora koji su, po njegovu mišljenju, nestalna kategorija i time potpuno marginalna u odnosu na visinu troškova brojnih kazališta. Osim toga, Di Pino drži da u posljednjih dvadeset godina talijanski teatar nije uspio privući novu publiku.

"Mi proizvodimo kulturu, a ne balone!", uzviknuo je jedan ojađeni kazalištarac, ali popuštanja nije bilo – za mnoge jedan od većih razloga leži u tome što Berlusconi nije uopće ljubitelj umjetnosti, posebno kazališne. Navodno je, sada bivši premijer i vlasnik gotovo svih moćnih medija, izdavačkih kuća etc., zapravo šlagerski orijentiran pa je i svoju sadašnju suprugu, bivšu glumicu Veronicu Lario (kojoj je *nota bene* pravo ime Miriam Bartolini), upoznao na jednoj takvoj zabavno-estradnoj predstavi u milanskom *Teatru Manzoni*, za koji se mnogi Milanezi zaklinju da je zapravo u njegovu vlasništvu.

Da zaključimo: pred talijanskim kazalištem ne vidi se skoro korjenita promjena: oni najpesimističniji predviđaju daljnje pretvaranje, posebice opernih kazališta, u muzeje, tj. hramove za održanje bogate tradicije u kojima se prikazuju uglavnom remek-djela iz prošlosti, odnosno blago nacionalnog, *željeznog* repertoara. Uz nju nužno ide i druga nedaća kao rezultat postojećega tradicionalnog kontinuiteta: daljnje inzistiranje na mrtvačkim predstavama koje nastaju i žive u neskladu s vremenom i prostorom u kojem djeluju, o kojem se ništa ne pitaju i kojeg ni na koji način ne interpretiraju. Treća mračna perspektiva jest potpuna komercijalizacija koja prisiljava da se publici daje ono što joj se sviđa i u kojoj je *impresario* bez umjetničkog pedigrea ujedno i kreator svekolikoga "kazališnog" događanja.

Ima li šanse za četvrti, revolucionarni put, pitaju se, prizivajući ga, mnogi talijanski teoretičari za koje teatar znači rastvaranje utrobe društva, debatu i kritiku. Onaj put koji će na pijedestal staviti teatar što kreira kolektivni identitet, onaj teatar koji će se, kao u antička vremena, aktivno baviti životom *polisa* pa makar i po cijenu skandala.

Ne zna se hoće li nova "tanka" Prodijsva administracija stići dotaknuti ono, za sve političke garniture teško pitanje povećanja kazališne subvencije jer je prerano za spekulacije te vrste: *Il Professore*, kako svi u Italiji zovu novog premijera Romana Prodijsva, kao i svi tradicionalni

---

političari treba barem sto dana za uspostavu novog administrativnog poretka, iako su brojni oni koji mu predskazuju, sukladno jednoj drugoj poznatoj talijanskoj tradiciji, pad Vlade i prije tog roka.

Možda će, unutar svojih skromnih mogućnosti, korak naprijed za talijansko kazalište u smislu one Kennedyjeve izreke s početka teksta potaknuti novi talijanski predsjednik Giorgio Napolitano, ljevičar koji se u mladosti bavio kazališnom režijom i kojeg, u skladu s još jednim talijanskim običajem, zovu *Il Migliorista*, – u prijevodu – Popravljač!

PREMIJERE

MEĐUNARODNA
SCENA

ONI KOJI
DOLAZE...

AKTUALNOSTI

DRUGA
STRANA

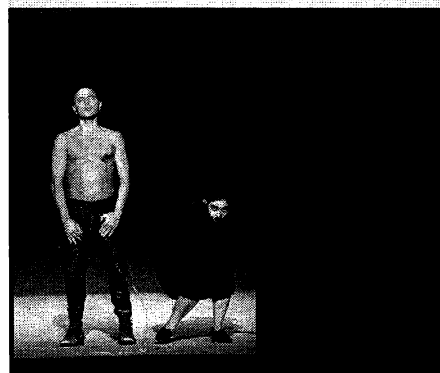
VOX
HISTRIONIS

IZ POVIJESTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

DRAME

Literatura

Andrea Camillieri: **I Teatri Stabili in Italia 1898-1918**, Cappelli Stampa, Bologna, 1959.

Silvio D'Amico: **Povijest dramskog teatra**, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1972.

*** **The world encyclopedia of contemporary theatre** (Europe), Routledge, London & New York, 2001.

Andras Kaldor: **I teatri dell'Opera**, Idea Books, Milano, 1997.

Fondazione Teatro La Fenice di Venezia: **Stagione 2005/2006**, Venezia, 2005.

Teatro alla Scala: **Stagione 2005/2006**, Milano, 2005.

MINISTERO PER I BENI E LE ATTIVITA' CULTURALI: DECRETO 21 dicembre 2005 **Criteria e modalita' di erogazione di contributi in favore delle attivita' teatrali, in corrispondenza agli stanziamenti del Fondo Unico dello Spettacolo**.

- ¹ MINISTERO PER I BENI E LE ATTIVITA' CULTURALI DECRETO 21 dicembre 2005 **Criteria e modalita' di erogazione di contributi in favore delle attivita' teatrali, in corrispondenza agli stanziamenti del Fondo Unico dello Spettacolo**.
  - ² Najprestižniji talijanski festivali s najvećim subvencijama su *Biennale di Venezia, Festival dei due Mondi di Spoleto* i onaj u *Teatro Greco di Siracusa*.
  - ³ Najmoćniji kulturni institut kojega država ponajviše financira jest *Talijanski kazališni institut ETI* (Ente Teatrale Italiano) koji godišnje dobiva čak 9 mil. eura, a rukovodi s čak četiri kazališne dvorane: rimskim teatrima *Quirino – Vittorio Gassman, Valle i TBM*, firentinskim *Teatro della Pergola* i bolonjskim *Teatro Duse*.
  - ⁴ Veliki talijanski teatrolog i kritičar Silvio D'Amico smatrao je da Italiji treba nacionalno kazalište jer je takav sustav korisniji od sustava subvencioniranja raznih ustanova, putujućih družina i "izvanrednih velikih predstava". S. D'Amico: *Povijest dramskog teatra*, str. 543.
  - ⁵ Od početka 50-ih godina prošlog stoljeća raspravljalo se u Italiji nebrojeno puta o Zakonu i kazalištima, koji do danas nije donesen, uglavnom zbog mišljenja mnogih da talijanskom teatru zbog samo njemu svojstvene autohtonosti nije potrebna ozbiljnija legislativa i njoj svojstvena discipliniranost. Deseci komisija i radnih grupa formirale su se tijekom desetljeća da bi predlagale nacрте, projekcije i članke budućeg zakona. Vrlo brzo sve su takve inicijative bivale napuštene, nanovo razmatrane te na kraju iz više razloga definitivno odbačene, a da nisu stigle ni blizu Parlamentu.
  - ⁶ **TEATRO IN ITALIA: un sistema in stallo: Oliviero Ponte di Pino: Un nuovo pubblico per il teatro, un nuovo teatro per il pubblico, ATEATRO, 2004.**
  - ⁷ U Firenzi je npr. otkazana Straussova *Salome* i Šostakovičev *Nos*, u Genovi su skinute Janačekova *Katja Kabanova, Pepeljuga* i *Krabuljni ples*. U olimpijskom Torinu nisu još počeli skidati naslove, ali se zna da će krajem sezone zaposleni Luka Ronconi postaviti *Turandot* bez scenografije!.
  - ⁸ **TEATRO IN ITALIA: un sistema in stallo (ATEATRO, 2004.)**.
  - ⁹ Od toga 110 članova Orkestra, 110 Zbora te 80 članova Baleta. Scenskih radnika ima 180, u Tehnici još 140, a u Administraciji 100. Troškovi plaća iznose 60% ukupnog proračuna ovog diva.
-